

LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBSARGS

Baznīcas iela 25, Rīga, LV- 1010, tālr. 67686768, fakss 7244074, e-pasts tiesibsargs@tiesibsargs.lv

Rīgā

2010. gada 9.decembrī Nr.1-5/274
Uz 16.11.2010. Nr.1-04/582-pav

Satversmes tiesas tiesnesim
Kasparam Balodim
Jura Alunāna ielā 1
Rīgā, LV-1010

Par viedokli lietā Nr.2010-55-0106

Tiesībsarga birojā tika saņemts Jūsu lēmums, ar kuru Tiesībsargs atzīts par pieaicināto personu lietā Nr.2010-55-0106, kā arī lūgts līdz 2010.gada 9.decembrim rakstveidā sniegt atbildes uz šādiem jautājumiem:

1) vai Operatīvās darbības likuma (turpmāk tekstā – ODL) 7.panta piektā daļa atbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk tekstā – Satversme) 96.pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk tekstā – Konvencija) 13.pantam;

2) Vai ODL 35.panta pirmās daļas pirmais teikums atbilst Satversmes 92.pantam;

3) vai ir pieļaujams ODL 7.panta piekto daļu interpretēt tādējādi, ka tiesnešu akcepts nav jāsaņem, ja operatīvās darbības pasākumi ir pabeigti pirms 72 stundu termiņa iestāšanās.

[1] ODL 7.panta piektā daļa nosaka: „Gadījumos, kad jārikojas nekavējoties, lai novērstu terorismu, slepkavību, bandītismu, masu nekārtības, citu smagu vai sevišķi smagu noziegumu, kā arī tad, kad reāli ir apdraudēta personas dzīvība, veselība vai īpašums, šā panta ceturtajā daļā minētos operatīvās darbības pasākumus var veikt bez tiesneša akcepta. Par to 24 stundu laikā jāpaziņo prokuroram un 72 stundu laikā jāsaņem tiesneša akcepts. Pretējā gadījumā operatīvās darbības veikšana ir jāpārtrauc”.

[1.2] Satversmes 96.pants nosaka: „Ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību.”

[1.3] Konvencijas 13.pantā ir teikts: „Ikvienam, kura tiesības un brīvības, kas noteiktas šajā Konvencijā, tiek pārkāptas, ir nodrošināta efektīva aizsardzība valsts institūcijās, neskatoties uz to, ka pārkāpumu ir izdarījušas personas, pildot dienesta pienākumus.”

[2] Sākotnēji jāizvērtē, vai ODL 7.panta piektā daļa aizskar Satversmes 96.pantā nostiprinātās tiesības.

[2.1] ODL 7.panta piektā daļa regulē izņēmuma kārtību, kādā tiek veikti pasākumi, kuri noteikti ODL 7.panta ceturtajā daļā, proti, operatīvo sarunu noklausīšanos, operatīvās personas paustās vai uzglabātās informācijas satura iegūšana no tehniskajiem līdzekļiem, operatīvā nepublisku sarunu slepena noklausīšanās (arī pa tālruni, ar elektroniskajiem un cita veida sakaru līdzekļiem) un operatīvā iekļūšana. No iepriekš minētā uzskaitījuma redzams, ka tās ir darbības, kuru mērķis ir iegūt publiski nepieejamu informāciju par personas privāto dzīvi.

[2.2] Tādējādi nav šaubu, ka ODL 7.panta piektā daļā ietvertais regulējums skar Satversmes 96.pantā minētās tiesības.

[3] Satversmes 116.pantā noteikts: „Personas tiesības, kas noteiktas Satversmes deviņdesmit sestajā, deviņdesmit septītajā, deviņdesmit astotajā, simtajā, simt otrajā, simt trešajā, simt sestajā un simt astotajā pantā, var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Uz šajā pantā minēto nosacījumu pamata var ierobežot arī reliģiskās pārliecības paušanu.”

[3.1] Satversmes 96. pantā noteiktās pamattiesības var ierobežot, ja ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtā pieņemtu likumu, tam ir leģitīms mērķis un tas ir samērīgs.

[3.2] Jēdziens „noteikts ar likumu”, kā to interpretējusi Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk - ECT) savā praksē, prasa ne tikai, lai nacionālajās tiesībās pastāvētu tiesību norma, kas attiecīgi pieļauj iejaukšanos personas privātajā dzīvē, bet arī izvirza noteiktus kvalitātes kritērijus attiecīgajai tiesību normai, proti, normai jābūt skaidri formulētai, lai atļautu personai paredzēt sekas, kas varētu rasties no iejaukšanās, un tai jābūt formulētai tik precīzi, lai ierobežotu rīcības brīvību, kā arī patvarīgu vai ļaunprātīgu normas piemērošanu¹.

Lai tiesību norma, kas regulē slepenu darbību realizēšanu, atbilstu pārredzamības prasībai, pēc ECT domām tai jāatbilst minimālām aizsardzības prasībām, kuras ir noteiktas normatīvajā regulējumā, proti, regulējumam stingri jāparedz:

- to pārkāpumu raksturs, kuri var būt iemesls noklausīšanās ordera izdošanai;
- to cilvēku uzskaitījumu, kuru telefoniem var tikt veikta noklausīšanās;

¹ 2000.gada 4.maija ECT spriedums lietā *Rotaru v. Romania*, 55.punkts.

- laika ierobežojums attiecībā uz telefonu noklausīšanās ilgumu;
- iegūto datu apstrādes izmantošanas un glabāšanas kārtība;
- piesardzības pasākumus, kuri jāveic, nododot datus citām personām, un apstākļus, kuros ierakstus var izdzēst, izdzēst vai iznīcināt².

[3.3] Saskaņā ar ODL 7.panta piekto daļu, sevišķā veidā veicamos pasākums drīkst veikt, lai novērstu slepkavību, bandītismu, masu nekārtības, citu smagu vai sevišķi smagu noziegumu, kā arī tad, kad reāli ir apdraudēta personas dzīvība, veselība vai īpašums. Iepriekš minētā norma ir konstruēta, minot noziedzīga nodarījuma tiešos objektus (slepkavība, bandītisms, masu nekārtības), pēc noziedzīga nodarījuma smaguma (smags vai sevišķi smags noziedzīgs nodarījums) un noziedzīga nodarījuma grupas objekta (Krimināllikuma XII nodaļa „Nonāvēšana”, XIII nodaļa „Noziedzīgi nodarījumi pret personas veselību” un XVIII nodaļa „Noziedzīgi nodarījumi pret īpašumu”). Iepriekš minētajā normā ietvertie tiešie objekti atbilst tālāk uzskaitītiem noziedzīgiem nodarījumiem pēc smaguma.

[3.4] Likumības princips nosaka, ka likumam pietiekami skaidri jānosaka kompetentām institūcijām doto pilnvaru apjoms un to īstenošanas veids, ņemot vērā noteiktā līdzekļa leģitīmo mērķi, lai sniegtu indivīdam adekvātu aizsardzību pret patvaļīgu iejaukšanos.³ ODL nav skaidri un nepārprotami noteikts, kādiem priekšnosacījumiem jāiestājas, lai neatliekamības kārtībā varētu uzsākt sevišķā veidā veicamās operatīvās darbības. Proti, izriet, ka neatliekamības kārtībā speciālās operatīvās darbības var veikt arī pēc atsevišķu noziedzīga nodarījuma grupas objektiem, kuru starpā ir arī noziegumi, kuri tiek kvalificēti kā kriminālpārkāpumi un mazāk smagi noziedzīgi nodarījumi.

[3.5] Ņemot vērā iepriekš minēto, secinu, ka šobrīd ierobežojums nav noteikts pietiekami skaidri un precīzi, tāpēc nevar atzīt, ka ierobežojums ir noteikts ar likumu.

[3.6] Papildus Tiesībsargs vēlas vērst Satversmes tiesas uzmanību uz apstākli, ka sevišķā veidā veicamās operatīvās darbības drīkst veikt jau uzsākta kriminālprocesa ietvaros. Tādējādi var izveidoties situācija, ka noteiktas personas tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību var tikt aizskartas kā ar sevišķā veidā veicamām operatīvām darbībām, tā arī ar speciālajām izmeklēšanas darbībām, kas nav samērīgi. Jāatzīmē, ka Latvijas Republikā ir deviņas operatīvās darbības un astoņas pirmstiesas izmeklēšanas iestādes un divas atsevišķas amatpersonas, kuru kompetencē ietilpst veikt operatīvos pasākumus un sevišķā veidā veicamās izmeklēšanas darbības. No tām septiņas institūcijas ir tiesīgas veikt kā operatīvos pasākumus, tā arī sevišķā veidā veicamās izmeklēšanas darbības.

² 2006.gada 29.jūnija ECT spriedums lietā Nr.54934/00 *Weber and Saravia v. Germany*, 95.punkts.

³ 1984.gada 2.augusta ECT spriedums lietā Nr.8691/79 *Malone v. The United Kingdom*

[4] Konvencijas 13.pantā ir teikts: „Ikvienam, kura tiesības un brīvības, kas noteiktas šajā Konvencijā, tiek pārkāptas, ir nodrošināta efektīva aizsardzība valsts institūcijās, neskatoties uz to, ka pārkāpumu ir izdarījušas personas, pildot dienesta pienākumus.”

[4.1] Efektīva aizsardzība saskaņā ar Konvencijas 13.pantu nozīmē aizsardzību, kas ir “tik efektīva, cik vien tas ir iespējams”, ņemot vērā attiecīgās lietas apstākļus (*sk., piemēram, ECT sprieduma lietā “Chahal v. the United Kingdom” 142. §*).⁴ Proti, ka persona, izmantojot tiesību aizsardzības mehānismu, varētu panākt sev pozitīvu lēmumu pie noteiktiem faktiskajiem un juridiskajiem apstākļiem.

[4.2] ODL 5.pants paredz iespēju jebkurai personai vērsties ar iesniegumu prokuratūrā, ja tā uzskata, ka operatīvās darbības subjekts ar savu rīcību ir pārkāpis tās likumīgās tiesības un brīvību. Tomēr iepriekš minēto nevar attiecināt uz ODL 7.panta piekto daļu. Proti, lai izmantotu iepriekš minēto aizsardzības līdzekli, personai ir jāiesniedz sūdzība. Tas nozīmē, ka personai jābūt informētai par veiktajiem pasākumiem. Savukārt personas informētība par sevišķā veidā veicamiem operatīvās darbības pasākumiem, pat pēc to veikšanas, var nelabvēlīgi ietekmēt ODL noteikto mērķi.

[4.3] No iepriekš minētā izriet, ka personas informētība par operatīvās darbības pasākumu veikšanu nav vēlama. Savukārt prokuratūra neuzsāks pārbaudi, ja nebūs saņemts personas iesniegums. ODL nav ietverts regulējums, kurš noteiktu, ka prokuratūrai jāveic pārbaude, ja sevišķā veidā veicamie pasākumi tiek veikti saskaņā ar ODL 7.panta piekto daļu. Ņemot vērā iepriekš minēto, uzskatu, ka ODL 7.panta piektā daļa neatbilst Konvencijas 13.pantam.

[5] ODL 35.panta pirmās daļas pirmais teikums nosaka: „Uzraudzību pār operatīvās darbības atbilstību likumiem veic ģenerālprokurors un viņa īpaši pilnvaroti prokurori”.

[5.1.] Vērtējot, vai ODL 35.panta pirmās daļas pirmais teikums atbilst Satversmes 92.pantam, kas garantē personai tiesības uz taisnīgu tiesu, jāsecina, ka apstrīdētā tiesību norma drīzāk būtu aplūkojama no atbilstības Konvencijas 13.pantam, respektīvi, no tiesību aizsardzības mehānisma efektivitātes viedokļa.

Tiesībsargs jau sniedzot atbildi uz pirmo Satversmes tiesas uzdoto jautājumu secināja, ka ODL ietvertais operatīvo darbību uzraudzības mehānisms ir neefektīvs, tādēļ tas aizskar personai Satversmes 92.pantā garantētās tiesības uz taisnīgu tiesu.

[6] ECT savā judikatūrā ir norādījusi, ka „tā kā ne attiecīgajai personai, ne sabiedrībai kopumā nav iespējas detalizēti pārbaudīt, kā praksē tiek īstenoti pasākumi, kuri ietver personu slepenu novērošanu, tas būtu pretrunā ar likuma

⁴ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2004.gada 11.oktobra spriedums lietā Nr. 2004-06-01.

varas principu, ja izpildvaras institūcijām juridiski garantētā rīcības brīvība būtu neierobežota. Tādēļ likumam ir pietiekami skaidri jānosaka kompetentajām iestādēm piešķirtās rīcības brīvības apmēri un tās pielietošanas veids, ievērojot attiecīgā pasākuma leģitīmo mērķi, lai sniegtu personai adekvātu aizsardzību pret patvaļīgu iejaukšanos”.⁵

[6.1.] Atbildot uz Satversmes tiesas trešo jautājumu, vēlos norādīt, ka ODL 7.panta piektā daļa, ņemot vērā tās leģitīmo mērķi, būtu formulēta korektāk, ja noteiktu, ka pantā minētos operatīvās darbības pasākumus var uzsākt bez tiesneša akcepta, tomēr likumā noteiktajā laikā paziņojot par to uzsākšanu prokuroram un saņemot akceptu no tiesneša.

[6.2.] ODL 7.panta piektās daļas interpretācija tādējādi, ka tiesneša akcepts nav jāsaņem vienmēr, kad situācija prasa nekavējošu operatīvo darbību realizēšanu un operatīvās darbības ir pabeigtas 72 stundu laikā, būtu vērtējama kā būtisks cilvēktiesību pārkāpums. Ņemot vērā leģitīmās kontroles nozīmi atsevišķu operatīvo darbību apstiprināšanā, tiesneša akcepta saņemšana ir obligāta neatkarīgi no tā, kad operatīvās darbības pasākumi tiek pabeigti, jo tiesu kontrole sniedz labākās neatkarības, objektivitātes un pienācīgas procedūras garantijas gadījumos, kad valsts institūciju vara tiek īstenota slepeni. Kontroles trūkuma gadījumā operatīvās darbības subjektiem var tikt piešķirta pārāk plaša rīcības brīvība un iespēja normu piemērot patvarīgi vai pat ļaunprātīgi, tādējādi palielinot risku aizskart tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību⁶.

Ar cieņu
Tiesībsargs

R.Apsītis

67686780
Tivaņenkova
Piļāne

⁵ 2000.gada 4.maija ECT spriedums lietā *Rotaru v. Romania*, 55.punkts.

⁶ Uz minēto nosacījumu ECT ir norādījusi arī savā judikatūrā, piem., lietā *Rotaru v. Romania*, 55. un 59.punkts, lietā *Dumitru Popescu v. Romania*, 70.–73.p.p., lietā *Iordachi and others v. Moldova*, 40.punkts.